

LA DOBLE OFICIALITAT LINGÜÍSTICA COM A PROBLEMA JURÍDIC

per JOSEP M. PUIG I SALELLAS

Notari

És evident que la doble oficialitat idiomàtica que resulta de la Constitució i dels Estatuts d'Autonomia del País Basc, de Catalunya i de Galícia, tots originats en l'article 151 i en la disposició transitòria 2a. de la Constitució, però també dels de les Illes Balears i del País Valencià, originats en l'article 143 d'aquell text bàsic, és una de les innovacions culturals més importants de la nova organització de l'Estat, si partim del sistema anterior. És, en certa manera, un bon exponent, un exemple gairebé gràfic, de la modificació operada de l'anterior concepció unitària de l'Estat. És, d'altra banda, una problemàtica que pot ser escomesa des de diferents punts de vista.

Pot ser vista des d'un plantejament sociològic o, en una altra òptica, com un problema lingüístic. Però les lògiques discrepàncies que han de sorgir pel mateix fet de la presència de dues llengües oficials en un únic territori col·loquen en un primer pla la conveniència ineludible de regular la convivència resultant; aleshores, la doble oficialitat esdevé un problema jurídic. Evidentment, la prèvia negociació de la fórmula jurídica de convivència féu de la doble oficialitat, un problema polític. Però, certament, no serà pas el polític l'enfocament des del qual analitzaré ara una qüestió tan important. El meu examen del tema serà fet exclusivament des d'una òptica jurídica.

Aquest és, doncs, el punt de partença d'aquest text, en el qual intentaré d'establir una visió de conjunt d'una qüestió tan polèmica.

El problema és certament complex:

a) Tenim, com a punt de partença, l'existència d'una situació de preeminència lingüística a favor de la llengua estatal, fortament consolidada, de la qual resulten uns desequilibris evidents.

b) Aquesta situació coincideix amb una estructuració política de l'Estat que manté encara una preeminència del poder central, el qual és possible que es resisteixi a superar les inèrcies actuals.

c) Davant d'això, els nous poders autonòmics, que han estat dotats, en principi, de competències importants en matèria de cultura i d'ensenyament,

senten la necessitat de normalitzar, sense haver d'esperar més, la situació de les llengües pròpies.

d) Les dificultats, doncs, si més no potencialment, existeixen, circumstància que fa especialment palesa la mancança d'un esquema teòric general, que pugui servir com a punt de referència.

e) Les informacions que podem aconseguir a partir del dret comparat són només d'una utilitat relativa, si tenim presents les evidents peculiaritats de la nostra problemàtica.

És a partir d'aquí, ço és, a partir d'aquella necessitat d'establir una elaboració general teòrica de la qüestió, que iníció aquest treball, el qual simplement intenta d'aportar-hi un punt de vista. Per arribar-hi s'imposa sens dubte, i com a punt d'arrencada, una ressenya breu dels textos bàsics.¹

ELS TEXTOS BÀSICS

L'esquema legislatiu bàsic sobre la matèria, ens el forneixen la Constitució, d'una banda, i, de l'altra, els Estatuts d'Autonomia que contenen preses de posició en la matèria.

1. *La Constitució*

L'article 3 de la Constitució consagra l'oficialitat general del castellà i l'eventual oficialitat de les altres llengües espanyoles, en els seus dos primers apartats, amb el text següent:

«1. El castellano es la lengua española oficial del Estado. Todos los españoles tienen el deber de conocerla y el derecho de usarla.

»2. Las otras lenguas españolas serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas de acuerdo con sus Estatutos.»

Queda clar, doncs, que:

a) Consagra (en definitiva, manté sense solució de continuïtat) l'oficialitat del castellà.

b) Estableix, a més, d'una banda, l'obligatorietat de conèixer-lo i, d'altra banda, el dret d'usar-lo.

c) Prepara l'oficialitat de les altres llengües.

1. Per la manca d'al·lusions a la llei 7/83, de 18 d'abril, de normalització lingüística de Catalunya, ja deduirà el lector que aquest treball és anterior a la seva promulgació i és evident que alguns dels seus aspectes no encaixen exactament amb alguns preceptes d'aquell text legal; al capdavant, almenys en un àmbit com el de referència, les discrepàncies són especialment explicables. Per això, serà oportú que, en algun treball posterior, s'entri en el seu estudi.

No és pas aquest el moment d'entrar en l'exegesi a fons d'aquella obligatorietat, que examinaré més endavant. Indicaré, això sí, que la delimitació de l'abast que hagi de donar-se a la presa de posició constitucional serà un element determinant en l'aplicació pràctica de la doble oficialitat i, en definitiva, de la normalització dels idiomes fins ara marginats. Assenyalem, complementàriament, que, com és natural, en cap dels Estatuts no es trenca essencialment l'esquema constitucional, de manera que cap d'ells no estableix explícitament l'obligació del coneixement de la llengua autòctona. La pregunta és òbvia: ¿com serà possible que el ciutadà d'un territori autonòmic exerceixi sense obstacles el dret que evidentment té d'usar la llengua pròpia, si l'interlocutor pot fer valer, d'una banda, el seu dret de parlar en castellà i, de l'altra, l'obligació d'entendre aquest idioma?

Deixant de banda l'àmbit de les relacions privades, en el qual el problema no té solució i cenyint-nos, doncs, a l'àmbit de les relacions amb tota mena d'organismes oficials, avanço ja des d'ara que l'interrogant només es pot resoldre distingint netament la posició del ciutadà, que és qui té el dret d'elecció idiomàtica, com veurem, i la dels organismes oficials i llurs integrants (per exemple, els funcionaris), els quals, segons el meu parer i deixant a part les situacions de transitorietat que calgui establir, si és el cas, ni basant-se en l'alludida obligatorietat, no poden dificultar l'exercici d'aquell dret.

2. *L'Estatut basc*

Els Estatuts consagren l'oficialitat de les altres llengües, anunciada a la Constitució i, per tant, estableixen materialment la cooficialitat en una forma limitada geogràficament, és a dir, per a cada territori.

Segons l'article 6 de l'Estatut Basc, apartat 1:

«El euskera, lengua propia del País Vasco, tendrá como el castellano, carácter de lengua oficial en Euskadi, y todos sus habitantes tienen derecho a conocer y usar ambas lenguas.»

Més endavant, l'apartat 3 indica que ningú no podrà ser discriminat per raó de la llengua.

Abans, però, l'apartat 2 ha passat del terreny de les definicions generals al camp de l'actuació del govern i s'hi estableix que:

«Las instituciones comunes de la Comunidad Autónoma, teniendo en cuenta la diversidad socio-lingüística del País Vasco, garantizarán el uso de ambas lenguas, regulando su carácter oficial, y arbitrarán y regularán las medidas y medios necesarios para asegurar su conocimiento.»

És a dir, en un intent de classificació de les matèries recollides en el precepte, podríem deduir-ne que les finalitats perseguides pel legislador a l'hora de redactar-lo són bàsicament els següents:

a) La garantia, fins allà on sigui possible, de l'ús d'ambdues llengües i, segurament en aquesta línia, es fa l'afirmació del dret de conèixer i d'usar els dos idiomes.

b) Precísament en funció d'aquella garantia, la previsió de l'existència d'una regulació de caràcter oficial de les dues llengües.

c) La imposició preceptiva a les autoritats autonòmiques de l'obligació d'arbitrar i regular les mesures i els mitjans per assegurar-ne el coneixement.

En la línia d'aquesta última observació, interessa palesar que del text estatutari resulta clarament la importància que, en tota aquesta actuació en l'àmbit lingüístic, té la competència precisament de la Comunitat Autònoma, no de l'Estat, si més no en el terreny de l'actuació legislativa directa.

3. *L'Estatut català*

La posició de l'Estatut de Catalunya, que regula la matèria a l'article 3, és potser més emfàtica. Per exemple, l'afirmació que el català és la llengua pròpia de Catalunya no es fa de passada, com succeeix en el text basc, ans en un apartat específic, precisament el primer de l'article, que no té cap altre contingut. Encara més: l'afirmació de l'oficialitat del castellà es fa presentant-la com un fet en certa manera exterior, segons que es desprèn clarament de l'apartat 2 de l'article, que, després d'afirmar d'entrada l'oficialitat del català, precisament per la seva condició d'idioma de Catalunya (i remarco la preposició «de»), en fer referència a la del castellà, ho fa com una conseqüència del fet que aquest sigui oficial a tot l'Estat.

El text d'aquest important apartat és el següent:

«L'idioma català és l'oficial de Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l'Estat espanyol.»

No hi ha cap afirmació en matèria de drets i obligacions relatius a l'ús dels idiomes, ni tampoc cap negativa de discriminació i, passant a aquell àmbit que ha designat d'acció de govern, l'apartat 3 estableix que la Generalitat (és a dir, novament l'actuació legislativa directa de la Comunitat Autònoma):

a) Garantirà l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes.

b) Prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar llur coneixement.

c) Crearà les condicions que permetin d'assolir llur igualtat plena quant als drets i als deures dels ciutadans de Catalunya.

4. *L'Estatut gallec*

L'Estatut gallec comença el tractament del problema amb un plantejament semblant al de l'Estatut de Catalunya, pel que fa a l'afirmació del caràcter propi

de la llengua gallega, segons que resulta de l'apartat 1 de l'article 5, i passa a establir a continuació la doble oficialitat del gallec i del castellà. Afirmar, encara, a la manera de l'Estatut basc, que «todos tienen el derecho de conocerlos y de usarlos» i estableix, en l'últim apartat, també com l'Estatut basc, el principi de no discriminació.

En l'aspecte operatiu, l'apartat 3 fa referència a l'actuació en la matèria dels poders públics de Galícia, expressió que no cenyeix tan clarament la competència en la matèria en la Comunitat Autònoma, contrastant amb la claredat amb què es manifesten sobre això els altres dos Estatuts. L'esmentada actuació es concreta en:

- a) La garantia de l'ús normal i oficial dels dos idiomes.
- b) La potenciació de la utilització del gallec en tots els ordres de la vida pública, cultural i informativa, aspecte certament notable i sense paral·lel als Estatuts d'Euskadi i de Catalunya.
- c) La disposició de les mesures necessàries per facilitar el seu coneixement, o sigui novament una referència unilateral en favor de la llengua autòctona.

5. *L'Estatut Valencià*

L'Estatut del País Valencià s'ocupa de la matèria a l'article 7, que comença indicant que:

«Els dos idiomes oficials de la comunitat autònoma són el valencià i el castellà. Tothom té dret a conèixer-los i a usar-los.»

Recull també el precepte la negació de la possibilitat de discriminació per raó de la llengua i estableix un ample àmbit d'actuació autonòmica:

- a) Segons l'apartat 2 del mateix article:

«La Generalitat Valenciana garantirà l'ús normal i oficial d'ambdues llengües, i adoptarà les mesures necessàries per tal d'assegurar-ne el coneixement.»

- b) Es preveu expressament (apartat 4) que s'atorgui especial protecció i respecte a la recuperació del valencià.

- c) Per llei, es regularan, d'una banda, els criteris d'aplicació de la llengua pròpia a l'Administració i a l'ensenyament i, d'una altra, es delimitaran els territoris en els quals predomini l'ús d'una llengua o de l'altra, així com els que puguin exceptuar-se de l'ensenyament i de l'ús de la llengua pròpia de la Comunitat.

És curiós, doncs, que aquest Estatut, que és l'únic que no fa afirmació expressa de propietat quant a la llengua territorial diferent del castellà, no abandona en realitat el concepte i, al final de l'article, els seus dos darrers apartats, donen a entendre que precisament la llengua que l'Estatut, per raons prou conegudes, qualifica de valenciana (és a dir, el català) és la pròpia de la comunitat.

6. *Estatut balear*

La referència idiomàtica és molt breu i es troba a l'article 3:

«La pròpia catalana, pròpia de les Illes Balears, tendrà, juntament amb la castellana, el caràcter d'idioma oficial. Tots tenen el dret de conèixer-la i d'usarla i ningú no podrà ésser discriminat per causa de l'idioma.»

Cap referència és feta, doncs, en el precepte, a l'actuació de la Comunitat en aquest àmbit. Dels cinc Estatuts afectats pel problema de la doble oficialitat, el que ens ocupa és l'únic que ofereix aquest buit.

EL CONCEPTE DE DOBLE OFICIALITAT

A la vista dels preceptes exposats, no pas sense dificultats (de vegades derivades d'evidents imprecisions terminològiques), poden deduir-se algunes consideracions de caràcter general, algunes força clares, perquè queden explícites en els preceptes al·ludits, d'altres en canvi, només latents en el seu text.

Primera: L'afirmació que la llengua autòctona té caràcter de llengua pròpia, concepte que, sens dubte, arrenca històricament de l'Estatut interior de Catalunya, de 25 de maig de 1933, que, emfasitzant els termes molt neutres de l'article 2 de l'Estatut d'autonomia de 1932, afirmava en l'article 3 que «la llengua pròpia de Catalunya és el català». Això no obstant, és evident que, si més no de moment, no serà pas fàcil de deduir conseqüències pràctiques d'aquella afirmació, però, el fet, en tot cas, és important i hi faré alguna al·lusió en aquest treball.

Segona: La consagració de la cooficialitat, que arrenca de la Constitució i que, en el text dels Estatuts, es formula sense la menor desigualtat a favor del castellà i sense cap limitació de l'oficialitat de la llengua autòctona, per exemple (i això és molt important) per raó de la matèria.

Tercera: Com a conseqüència, l'afirmació de la necessitat de l'equiparació d'ambdues llengües quant al seu ús, que els Estatuts de Catalunya i de Galícia matisen amb els termes de normal i oficial.

Cuarta: De manera latent, però explícita en l'Estatut gallec, atès que aquella equiparació arrenca d'una clara situació actual d'inferioritat, accentuada en aquests darrers quaranta anys i prou evident en una certa idea de protecció de la llengua autòctona que faci possible, amb les mínimes dilacions, l'objectiu de la normalització.

Cinquena: Com a contrapartida, l'existència en la redacció dels textos d'un cert recel davant el canvi que evidentment s'ha de produir en la situació actual,

amb la lògica pèrdua de posicions que això implica, i en aquest sentit, la negació de cap possibilitat de discriminació, recollida tan clarament als Estatuts bascs i galleg, encara que sembli una paradoxa, és, en el fons, o, si es vol, en la pràctica, una reserva a favor de l'idioma estatal.

Sisena: En aquesta línia, la ja esmentada no imposició específica als ciutadans de la Comunitat del coneixement de la llengua autòctona, que porta els textos estatutaris, en aquest aspecte, a un plantejament modest; en definitiva, a fer només l'afirmació del dret d'usar-la, eliminant la lògica correspondència dret-obligació.

¿Cal insistir en l'existència de zones obscures en un àmbit tan important, fruit evidentment del pacte polític, que ha estat la causa, com en tants d'altres aspectes dels nostres textos bàsics, de preses de posició ambigües i, doncs, potencialment conflictives? Tots sabem que aquest és un problema típic en la Constitució de 1978 i en els tres Estatuts actuals, sobretot en el d'Euskadi i en el de Catalunya, en definitiva, els més difícils políticament parlant. Però això ja són figures d'un altre paner; el que importa aquí és que, davant l'evidència d'aquelles zones d'imprecisió, es fa absolutament necessari un intent de teorització. És a dir, un intent d'establir una concepció global de la doble oficialitat a l'Estat espanyol, a fi de:

- 1) interpretar correctament els textos;
- 2) omplir correctament també els buits que evidentment ofereixen aquells.

1. *La situació d'igualtat*

El concepte de doble oficialitat comporta la col·locació de les dues llengües afectades en una situació d'igualtat, per a tot el que fa referència al seu ús oficial; podríem parlar, fins i tot, de simetria. Evidentment, es tracta d'una situació jurídica d'equiparació de dues llengües que, com ja hem vist, té una base constitucional.

Ara bé, també és cert que aquesta consideració, que és un bon punt de partença, ha de ser motiu d'alguns matisos. Si examinàvem el problema des d'un punt de vista que podríem qualificar d'extern a la mateixa cooficialitat, certament cal fer algunes puntualitzacions, la primera conseqüència de les quals és la comprovació de l'existència, pel cap baix, de tres distorsions:

a) Des d'un punt de vista *històric*, encara que arrenquem d'una data tan recent com l'entrada en vigor de la Constitució, que és el punt de partença de la situació actual, però no de l'oficialitat del castellà, és palès que l'oficialitat d'aquesta llengua és la primera. Podríem dir, en efecte, que l'oficialitat de les altres llengües es produeix en dos temps: en un primer moment, la Constitució, en preveu la possibilitat o, més ben dit, una seguretat d'oficialitat futura, i en un segon moment, en l'Estatut corresponent, la susdita possibilitat es converteix en un dret vigent.

En aquest sentit, és evident que, si l'article 3 de la Constitució es refereix en temps present al castellà («es la lengua española oficial del Estado»), quan fa referència a les altres llengües espanyoles ho fa en temps futur («serán también oficiales»). Però és curiós que no digui expressament que ho seran a partir de l'entrada en vigor dels Estatuts, sinó d'acord amb ells. Amb tot, em sembla més lògic partir de la idea ja esmentada i entendre que són els Estatuts els que, en un segon moment, determinaran el punt de partença de l'oficialitat de les llengües territorials.

La qual cosa no vol dir que les esmentades llengües fossin jurídicament inexistents abans de l'entrada en vigor dels Estatuts. La mateixa realitat històrica i social, especialment important en tots els processos d'interpretació normativa, sobretot després de la nova redacció donada el 17 de març de 1973 a l'article 3.1 del Codi Civil, fa recomanable una posició oberta i, per tant, no refusa la possibilitat de producció de determinats efectes oficials. És a dir, contra la manca d'eficàcia predicable, per exemple, d'un idioma estranger, contra l'eficàcia total, pròpia de l'oficialitat, em sembla lògic d'admetre l'existència d'un «status» intermedi, tot admetent que les llengües espanyoles que no són el castellà, empeses a l'oficialitat per l'article 3 de la Constitució, produïssin, abans dels Estatuts, malgrat no ser encara llengües oficials, algun efecte oficial, si més no en l'esmentat interval; i faig aquesta observació per tal com alguna vegada s'ha arribat a qüestionar la validesa de les disposicions de la Generalitat provisional, publicades al seu Diari oficial, precisament perquè només s'hi publicaven en català.

b) Des d'un punt de vista *geogràfic*, el castellà, a la inversa de les altres llengües oficials que tenen un abast territorialment limitat, és oficial a tot l'Estat, amb la qual cosa assumeix dues situacions d'oficialitat: o bé aquesta és única, si en el lloc de què es tracti no hi ha cap altra llengua oficial a més d'aquest idioma, o bé és compartida. Les altres llengües oficials, en canvi, només tenen l'oficialitat compartida.

c) Des d'un punt de vista polític, l'oficialitat del castellà, en base a l'article 3 del text constitucional que diu expressament que és la llengua de l'Estat, té una projecció única sobre els àmbits que queden fora del concepte d'autonomia, tal com el defineix la Constitució, com, a tall d'exemple, les seves relacions internacionals.

La rellevància d'aquests desequilibris és, en realitat, nulla (o hauria de ser-ho), a l'hora d'establir les conseqüències jurídiques dels textos bàsics, com veurem. La raó és clara: aquestes gravitacions del concepte d'oficialitat cap al castellà, en realitat, són externes a la pròpia situació de doble oficialitat. Dit d'una altra manera, establerta aquesta situació, és a dir, un cop en vigor l'Estatut respectiu, a l'interior del territori de la Comunitat el tractament d'ambdues llengües en el marc de la doble oficialitat és idèntica.

2. *El coneixement obligat del castellà*

No ignoro, quan faig aquesta consideració, que s'ha de tenir en compte l'existència d'una nova asimetria, que, a la inversa de les examinades fins ara, no pot considerar-se realment externa; faig referència al fet que, constitucionalment, l'únic idioma de *coneixement obligatori* és el castellà, de manera que, al costat d'aquesta obligatorietat, no existeix la del basc o del català o del gallec i només el dret dels ciutadans de fer servir aquestes llengües on siguin oficials.

Si situem aquesta obligatorietat en els dos àmbits eventualment polèmics, és a dir, el de l'ensenyament i el de les relacions que, en un sentit ampli, podríem qualificar d'oficials, em sembla evident que dels dos conceptes jurídics en joc (el dret d'usar i l'obligació de conèixer), el que ha de sobresortir pròpiament, i que es troba situat en primer terme encara que només sigui per raons de lògica, és el positiu: vull dir el dret del ciutadà a fer servir un idioma o l'altre. Aquest plantejament, com veurem més endavant, ha de dur bàsicament al reconeixement al ciutadà del dret d'elecció d'idioma com a concepte fonamental, encara que, en l'àmbit de l'ensenyament aquell dret s'haurà d'exercir de forma limitada per la possible concurrència amb d'altres drets idèntics, discòrdia que només pot solucionar-se a través d'una decisió de l'autoritat competent, evidentment no gratuïta, sinó basada en consideracions sociolingüístiques generals.

El fonament del criteri anterior em sembla clar: com veurem també més endavant, la posició de les Administracions ha de ser sempre una posició de *servei*, que faci possible, sense entorpir-lo, amb el pretext de l'esmentada obligatorietat, que el ciutadà pugui exercir el dret d'escollir el vehicle idiomàtic que prefereix. Si tot això no fos suficient, caldrà tenir molt en compte que obligació de conèixer *no és igual a obligació d'usar*; és a dir, al ciutadà se li pot imposar el coneixement d'un determinat idioma, però la seva posició preeminent en l'àmbit de la doble oficialitat impedeix que el legislador vagi més enllà, tot imposant-li, a més, un ús concret en determinades circumstàncies. La raó és clara: si l'Administració, en determinades situacions, pogués imposar l'ús del castellà, l'oficialitat de les altres llengües no seria més que aparent i em sembla que no és aquesta la finalitat que persegueixen la Constitució i els Estatuts.

Evidentment, quan la relació oficial sigui complexa, per exemple quan hi hagi més d'un interessat que comparegui davant una autoritat judicial o administrativa, el problema pot prendre una dificultat més gran, però aleshores tampoc no hem de trobar la solució en la prevalència prèvia d'una de les dues llengües, sinó en la cerca dels mecanismes de convivència, que òbviament existeixen.

3. *El concepte de llengua pròpia*

És palès, doncs, que els textos legals bàsics no justificarien cap prevalença per raó de la citada obligatorietat. En canvi, els Estatuts introdueixen un dese-

quilibrí en sentit contrari al de l'obligatorietat, en recollir el concepte de llengua pròpia.

És evident que aquest concepte, d'aspecte certament qualitatiu, no extern, sinò intern o, si volem, històric, pressuposa una *intima relació* entre la llengua que mereix aquest qualificatiu i el territori on es parla. Al cap i a la fi, una relació natural, no imposada, d'íntima connexió, de forma que la llengua és reconeguda com a part integrant de la identitat dels habitants que viuen en aquell territori, la qual cosa, històricament, implica que el castellà, en ser declarat oficial (fet que, òbviament, es produí molt abans de la vigència de la Constitució actual), trobés profundament arrelada aquella llengua pròpia. Aquest segon idioma oficial, tot i ser-ho a tot l'Estat, és, consegüentment, un fet d'origen extern, que es consolida, si més no inicialment, a través d'un mecanisme que podríem anomenar administratiu.

Segons el meu parer, aquella consideració de propietat lingüística pot justificar molt més una posició de preferència que no pas el fet senzillament cronològic i d'origen estrictament legislatiu que el castellà fos oficial abans, o el fet purament geogràfic que sigui oficial a tot l'Estat.

4. *Característiques de cada oficialitat*

El concepte d'oficialitat, tal com es desprèn de la Constitució i dels Estatuts, és indivisible i autònom.

a) És *indivisible*, de forma que no pot limitar-se el caràcter oficial d'una de les dues llengües, per exemple, reduint-la a un determinat àmbit material o geogràfic de la vida de la comunitat, excloent-la d'un altre, encara que aquest altre àmbit sigui de competència exclusiva de l'Estat o de la Comunitat Autònoma.

La raó em sembla evident. Si els Estatuts són les normes institucionals bàsiques del País Basc, de Catalunya i de Galícia, segons els respectius articles primers, i estableixen la doble oficialitat, tot fent norma definitiva aquell anunci contingut en l'article 3 de la Constitució, és evident que ho fan amb projecció a totes les activitats que tindran lloc en el territori respectiu. La conseqüència és clara: no pot haver-hi cap justificació per a reduir l'àbast d'aquella cooficialitat, de forma que deixi d'aplicar-se en algun àmbit de la vida del grup social que desenvolupi l'activitat a l'interior d'aquell territori.

Pel que fa a això, són bons punts de referència, d'una banda, l'article 3.2 de la Constitució que delimita l'oficialitat de les llengües territorials a través d'un concepte geogràfic («en las respectivas Comunidades Autónomas») i d'un concepte de tècnica legislativa («de acuerdo con sus respectivos Estatutos»), i de l'altra, el contingut de cada un dels Estatuts, que expressament afirmen que l'eficàcia de les normes que dicten les Comunitats abraça tot el seu territori, sense cap exclusió per raó de la matèria (art. 20.6 de l'Estatut basc, 25.1 del català i 37.1 del gallec). Aquesta competència legislativa d'àbast geogràfic total no pot tenir altra arrel que no sigui una idèntica eficàcia total de les normes que

l'estableixin, és a dir, els propis Estatuts i, per tant, dels preceptes que s'hi contenen, entre d'altres, les afirmacions respectives de cooficialitat.

b) És *autònoma*, en el sentit que cada llengua oficial ho és per ella mateixa, de manera que una norma que només admetés la llengua autòctona si s'usa al costat del castellà o, fins i tot, imposés aquest ús doble, seria, com a regla general, rebutjable.

Aquest ús simultani d'ambdues llengües, implicaria que cap de les dues és oficial per ella mateixa en l'àmbit de què es tracti, i és indubtable que el redactat dels textos bàsics ens reafirmen clarament la idea d'independència que defenso. El castellà és oficial, atès l'apartat 1 de l'art. 3 de la Constitució, però les altres llengües «serán también oficiales», això és, col·locades en la mateixa situació.

Cal, però, establir un matís que situï en el seus deguts termes aquestes últimes consideracions. Tota la problemàtica derivada ja i que pugui seguir-se derivant, en la pràctica, de la doble oficialitat, pel que toca a l'aspecte constitucional, s'ha de reduir, de fet, a les tensions que eventualment es derivin d'una posició centralista de resistència (de la qual n'existeixen exemples prou clars en determinats projectes de llei), que vegi amb recel qualsevol normativa que retalli l'actual situació privilegiada del castellà, tot afirmant, per exemple, l'ús oficial autònom de la llengua pròpia del territori davant les Administracions no autonòmiques. Sobre aquesta base, quan he parlat fa un moment (rebutjant-la) d'una eventual normativa que imposés els usos dobles, em volia referir a una possible normativa estatal; per tant, una altra cosa fóra si aquests usos dobles es derivessin d'una decisió pròpia de la mateixa Comunitat Autònoma, que els cregués convenients, atesa la seva realitat sociolingüística.

5. *El dret d'elecció del ciutadà*

És evident que la posada en pràctica de la doble oficialitat ha de crear alguns problemes. No és aquest el moment de fer-ne un examen, mirant enrera, de les motivacions. Si mirem de cara al futur, que és el que importa, cal sobretot intentar de descobrir quin és el sistema correcte d'actuació i, en primer lloc situar degudament el centre de gravetat de tot el problema.

Em sembla evident que els problemes que han de sorgir en la matèria s'han de resoldre partint d'una base: *el reconeixement del dret dels ciutadans a expressar-se en la llengua escollida per ells mateixos*. És a dir, al capdavant, situant ja a primera fila el veritable protagonista, el centre de gravetat de qualsevol qüestió que es susciti en la matèria ha d'examinar-se sempre des de la posició del ciutadà i, així, és ell el qui té el dret d'escollir una llengua i excloure'n l'altra. Aquesta és la regla general ineludible a partir de la qual, com veurem més endavant, per raons de realitat social, s'hi hauran d'admetre alguns matisos. Aquest dret es concreta de la manera següent:

- a) L'elecció en ella mateixa.
- b) La impossibilitat d'exigència dels requisits complementaris, per exemple, una traducció.

Dit d'una altra manera, són les Administracions les que han de conèixer la llengua que prefereixi el ciutadà i no viceversa. És palès que aquest concepte és de gran importància i, per a la seva comprensió, com he indicat abans, cal no oblidar que és sempre l'Administració la que està al servei dels ciutadans i no a la inversa; és a dir, qualsevol pretensió que el ciutadà hagués d'adaptar-se a un determinat esquema lingüístic imposat per l'Administració, tant si és l'Administració de la Comunitat Autònoma (que pretengués la imposició de la llengua pròpia), com si és la perifèrica de l'Estat (que pretengués la imposició del castellà), seria contrària a dret, perquè, com ja he indicat més amunt, l'obligatorietat del coneixement del castellà, per contrast amb la no obligatorietat del coneixement de les altres llengües, no és un obstacle a aquest esquema.

Certament, l'article 3 de la Constitució afirma aquella obligació; certament també, no ha estat possible, per raons que no és ara el moment d'investigar, que els Estatuts afirmessin l'obligació de conèixer les respectives llengües pròpies. Però també és ben cert que el ciutadà d'una Comunitat amb llengua pròpia té ple dret a usar exclusivament aquesta llengua en el territori de la Comunitat, dret que seria conculcat si el mateix Estat que el reconeix fes impossible o, d'una manera o altra, entorpis el seu exercici. Dit d'una altra manera: en les seves relacions amb l'administrat, el funcionari cal que sigui vist sempre únicament, exclusivament, com un fet integrat, diluït, en l'esquema judicial o administratiu en què actua, esquemes davant dels quals se situa la figura del ciutadà, que és l'*únic* (insisteixo, l'*únic*) fet individual rellevant.

D'aquí se'n desprèn, amb el matís que ja es dirà, la necessitat que totes les Administracions que actuen en el territori d'una Comunitat amb llengua pròpia estiguin en condicions d'atendre immediatament i de manera directa, sense traduccions, el ciutadà, tant si aquest compareix de paraula com per escrit.

Òbviament, aquest marc pot oferir algunes dificultats de materialització, ara com ara, la qual cosa és molt important, si no es vol caure en un plantejament irreal, purament teòric, del problema que tenim entre mans. L'obligació que té tot jurista de no perdre mai el contacte amb la realitat social sobre la qual actua, fa molt necessari d'establir les modalitats necessàries, la qual cosa vol dir tant com l'establiment d'un període de transitorietat, en el qual, a parer meu, s'han de tenir en compte els elements següents:

a) Com a punt de partença, és necessari deixar ben clar el dret que *ja des d'ara* té el ciutadà, a partir de la Constitució i dels Estatuts d'Autonomia, que totes les Administracions estiguin en condicions d'atendre'l en la llengua que ell determini lliurement.

b) Cal, a més, a fi de fer-ne possible el compliment, en les circumstàncies actuals, l'establiment d'uns procediments de traducció interns, ço és, a l'interior mateix del procediment i des de l'Administració, gratuïta, per tant, per al ciu-

tada, a iniciativa, no cal dir-ho, de les Comunitats autònomes, degudament coordinades amb l'Administració de Justícia i amb la perifèrica de l'Estat.

6. *L'actuació legislativa*

La competència legislativa directa sobre la matèria correspon a les Comunitats Autònomes, com hem vist en comentar els Estatuts fins ara en vigor.

La posició de l'Estat és externa i es concreta bàsicament en dos preceptes concrets de la Constitució, el primer d'ells l'article 3.3., segons el qual:

«La riqueza de las distintas modalidades lingüísticas de España en un patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección.»

Faig èmfasi en el darrer mot del precepte, que implica evidentment que el legislador constitucional no desconeix l'existència d'una situació prèvia d'inferioritat, que és la de les llengües que no són el castellà i, per tant, una preponderància d'aquest. És l'única cosa que justifica aquella actitud tuïtiva de la part del dit legislador.

És cert que hi ha almenys un altre precepte constitucional que afecta també d'alguna manera l'àmbit lingüístic, relatiu als mitjans de comunicació. És l'article 20.3, segons el qual:

«La ley regulará la organización y el control parlamentario de los medios de comunicación social dependientes del Estado o de cualquier ente público y garantizará el acceso a dichos medios de los grupos sociales y políticos significativos, respetando el pluralismo de la sociedad y de las diversas lenguas de España.»

La referència lingüística és important i el precepte explica, en bona part, els drets que, en l'àmbit dels mitjans de comunicació es reconeixen en els Estatuts; no justifiquen, en canvi, a parer meu, les cauteles i les imprecisions que hi apareixen, totalment alienes a aquell concepte de protecció de l'article 3.3 transcrit més amunt, i a les quals afluïdiré al final. D'altra banda, és evident que aquest últim precepte s'ha de connectar amb l'article 149.1, també de la Constitució relatiu als mitjans de comunicació i que estableix la competència exclusiva de l'Estat quant a:

«27a. Normas básicas del régimen de prensa, radio y televisión y, en general, de todos los medios de comunicación social, sin perjuicio de las facultades que en su desarrollo y ejecución correspondan a las Comunidades Autónomas.»

En definitiva, si tenim en compte que, a més, els Estatuts estableixen ben clarament competències autonòmiques exclusives en matèria d'organització de cada Comunitat (evidentment projectables a l'àmbit de les institucions pròpies)

i d'ensenyament, resulta un quadre en el qual es produeix, almenys a partir dels textos bàsics, un important protagonisme de les Comunitats Autònòmiques i és evident que qualsevol intent per a retallar-lo, a través de procediments indirectes (com ara la legislació de règim local, en regular lingüísticament la forma de redactar els acords o les disposicions dels ens, per exemple; o la relativa a l'organització de la justícia, a la qual farà una referència concreta més endavant), seria, a parer meu, contrari als textos bàsics, per dues raons almenys:

a) Suposarien una extralimitació per raó de la matèria, car un text de règim local, per fer referència a un àmbit concret, ha de regular aspectes concrets de tipus estructural, eventualment també aspectes de funcionament, però no pot entrar en la problemàtica lingüística, car la doble oficialitat és un fet aliè, per tal com és un fet previ.

b) Vulneraria aquell concepte de protecció de l'article 3.3. de la Constitució.

Ara bé aquella actuació legislativa en matèria de doble oficialitat pot tenir lloc a través d'una de les dues vies següents:

1a. Es pot arrencar d'un concepte de la doble oficialitat formal o basada en la imposició legal de l'ús simultani d'ambdues llengües. És un sistema que ja he alludit i que, com també he apuntat, pressuposa una situació cultural poc desenvolupada i, més concretament, la divisió lingüística de la societat en dues parts, de manera que cada una de les dues minories no coneix cap més llengua que la pròpia, o cenyint-nos més al cas real de l'Estat Espanyol, que, en els territoris amb llengua pròpia, un sector de la societat conegui aquesta llengua i, a més, l'oficial de l'Estat i que l'altre sector només conegui la segona.

2a. D'altra banda, es pot arrencar d'un concepte de doble oficialitat *real*, basat en l'elecció lliure d'una de les dues llengües pel protagonista de l'actuació corresponent (el legislador que dicta la norma, l'autoritat judicial o administrativa que dicta una resolució, el ciutadà), que em sembla sens dubte el sistema culturalment més avançat, ja que pressuposa el coneixement per la Comunitat de les dues llengües i fins i tot, en cas que una llengua sigui coneguda amb deficiències, és un estímul per a aquella concepció progressista. A més, és, no cal dir-ho, una posició integradora.

Em sembla inqüestionable que aquesta última via és el sistema desitjable. Qualsevol plantejament que faci pensar en la perpetuació de la situació actual de desconeixement d'una de les dues llengües per un dels grups integrants de la població, l'hem de veure com a sociològicament regressiu i políticament perillós, ja que fomenta la cristallització de les dues minories i, per tant, va contra la idea bàsica de normalització, que cal que sigui l'objectiu fonamental. Em sembla evident que el punt d'arribada cultural ha de ser l'obtenció del coneixement dels dos idiomes per part de tota la comunitat, i que s'elimini el fet que només un dels dos grups socials està avui en condicions de parlar les dues llengües. Es tracta d'un objectiu ple de racionalitat i no hi ha cap raó seriosa

que justifiqui que el grup social que ara només posseeix una sola llengua no pugui accedir, no cal dir-ho en base d'un sistema educatiu adequat, al coneixement de l'altre idioma.

Tot això, sens dubte, des del respecte total dels drets dels ciutadans, un dels quals és l'ús lliure de la llengua que es tingui per pròpia i, a més, com ja he apuntat més amunt, amb totes les *gradualitats* que calguin.

7. Règim transitori

Una d'aquestes gradualitats és, sens dubte, l'establiment d'un adequat règim transitori que, segons el meu parer, s'imposa per dues distorsions perfectament perceptibles:

- a) Aquella asimetria cultural indicada a la fi de l'apartat anterior.
- b) El fet evident que aquella distorsió cultural és, al capdavall, un reflex o una conseqüència d'una altra distorsió més àmplia, fonamental en la problemàtica que estem estudiant.

És a dir, si fem una constatació històrica, objectiva, sense cap intenció qualificativa, em sembla inqüestionable que, des de fa gairebé tres segles (almenys pel que fa a Catalunya) la llengua castellana ha gaudit d'una situació preeminent, reflectida en disposicions legislatives concretes, que limitaren les altres llengües a la vida familiar i a la relació privada, i atribuïa, en canvi, a l'altre idioma el monopoli de l'ensenyament i de la vida oficial. La conseqüència ha estat aquella situació d'ignorància que és pràcticament total en una part de la població i que, en una altra part, encara que no abasta la totalitat, afecta en major o menor grau la lectura i afecta de ple l'escriptura. Aquesta situació que, segons el meu parer, amb els textos internacionals al davant, molts subscriu per Espanya, ha de ser qualificada d'anormal, ha portat com a conseqüència a un predomini lògic de la llengua estatal, prou perceptible, per exemple en l'ensenyament, en els mitjans de comunicació social, en les relacions públiques i privades, en l'actuació administrativa, en els Jutjats i Tribunals, en els documents, en els registres públics, i que, en una bona part, perdura encara.

A partir dels textos internacionals, sembla lògic de pensar que les esmentades dues distorsions (la preeminència sociològica del castellà i la ignorància parcial dels idiomes autòctons) fan necessari l'establiment d'un règim de transitorietat que permeti l'obtenció pacífica, gradual, sense inconvenients més grans, de la base cultural que faci possible aquell sistema més progressiu de lliure elecció lingüística. Aquesta situació de transitorietat ha de perseguir fonamentalment dos objectius:

1r. D'una banda, com d'alguna manera ja hem apuntat més amunt, ha de rebre el fet evident que un nombre certament important de ciutadans i de membres de les Administracions, fins i tot, una part important dels funcionaris traspassats, només coneixen correctament la llengua castellana.

2n. D'altra part, s'ha de compensar amb la corresponent actuació institucional, ço és, en definitiva, amb la protecció autonòmica inicial, la situació d'inferioritat que l'esquema legislatiu anterior ha produït per a la llengua basca, la llengua catalana i la llengua gallega.

ELS ÀMBITS D'APLICACIÓ

Establerta la base jurídica i conceptual que precedeix, és el moment d'establir quina és la projecció d'aquell concepte sobre els àmbits més interessants de la seva aplicació, és a dir:

- a) En primer lloc, les actuacions que podríem qualificar genèricament d'oficials, comprnent-hi la publicació normativa, l'actuació de l'Administració pròpiament dita i de la Justícia, i els documents i registres públics.
- b) En segon terme, l'ensenyament.
- c) Finalment, i atesa la seva gran importància en tota política de normatització lingüística, els mitjans de comunicació.

L'àmbit oficial

Es tracta d'una zona molt àmplia, en la qual, a efectes expositius, és necessari o, almenys, útil, l'establiment d'alguns sectors, d'altra banda ja insinuats:

a) Tenim, en primer lloc, aquell sector en què la problemàtica lingüística es desenvolupa en el mateix si de l'organisme oficial i és, per tant, d'ordre fonamentalment intern, com és el cas de les intervencions que tenen lloc en la sessió d'un Parlament o en un ple municipal i fins i tot en la redacció de les actes.

b) En un segon sector, com en el cas de la publicació de normes o d'acords, es produeix ja una projecció exterior; l'actuació, aleshores, és bàsicament unilateral, pel fet que aquella projecció sobre el públic té lloc de manera genèrica, mai no adreçada a un ciutadà en concret.

c) En un tercer sector d'aquest àmbit, en canvi, la figura del ciutadà apareix ja netament individualitzada, i passa a un primer pla, de forma que la relació entre l'òrgan oficial i l'administrat és ja una relació específica. Aleshores, cobra tota la seva èmfasi la noció de servei que ha de presidir tota l'actuació de l'òrgan; aquest sector, però, pot desglosar-se en administratiu i judicial, però només en funció de la natura de l'òrgan mateix, ço és, sense distincions fonamentals en les solucions de la problemàtica lingüística específica.

d) Finalment, en quart lloc, ens trobem davant un sector en què el protagonisme del ciutadà és, si és possible, encara més gran; és aquell en què se sol·licita l'autorització o la intervenció, per exemple, d'un notari per a obtenir una documentació especialment eficaç o es demana bé la pràctica d'un assenta-

ment en un Registre públic, bé l'obtenció de trasllats dels esmentats assentaments.

Caldrà fer, però, una nova subdivisió, ara per raó de l'organisme administratiu afectat. És evident, en aquest sentit, que el problema de la doble oficialitat ofereix perspectives diferents, segons que es tracta de l'Administració autonòmica, de la perifèrica de l'Estat o de les Corporacions locals situades al territori de la Comunitat Autònoma. És evident que el concepte de llengua pròpia té una incidència molt superior, en definitiva, una incidència total, en l'àmbit de l'Administració autònoma i en el de les Corporacions locals, car l'àmbit geogràfic d'ambdues administracions es superposa, si se'm permet el mot, amb el d'aquell concepte. L'Administració perifèrica, en canvi, té una indubtable influència lingüística de la part de l'idioma estatal.

Per a mi, des d'un punt de vista teòric, que a Catalunya em sembla un plantejament, a més, perfectament realitzable ara, és lògic que l'Administració autonòmica, que, en definitiva, és la *pròpia* de la Comunitat Autònoma, empri com a regla general la llengua *pròpia* d'aquesta. Només per raons sociolingüístiques molt objectives, fóra admissible que les altres dues Comunitats amb llengua pròpia s'inclinessin, per exemple, pels textos dobles. L'ús només del castellà ha de ser vist, en canvi, en aquest àmbit, com a excepcional i més aviat com un fet transitori, imposat per circumstàncies prou conegudes.

L'administració perifèrica, en canvi, ha de tenir un plantejament més neutre i la seva llibertat d'actuació lingüística em sembla lògica, sense cap inconvenient, per tant, per l'actuació només en castellà.

Resten les Corporacions locals. ¿Fins a quin punt les Comunitats autònomes afectades, totes tres amb competència exclusiva en matèria de règim local, poden imposar una determinada normativa lingüística a aquelles Corporacions? El problema és certament complex i les temptacions són moltes, com ho demostra, des de l'altre extrem, l'interès de l'Estat a normar aquest àmbit, a través de projectes publicats ja al B.O. de les Corts, i que em semblen totalment extemporanis o, més concretament, aliens a les competències del poder central. Doncs bé, la meua posició al respecte no és rígida, sinó que tendeix a establir la definició d'un punt de partença, que combinés, d'una banda, el concepte d'autonomia, que l'article 140 de la Constitució predica també de les Corporacions locals i, d'altra, el respecte al concepte de llengua pròpia, que és contrari al bandejament de l'idioma del territori. La conseqüència duu, crec, a l'elecció entre l'actuació en la llengua pròpia o l'actuació en textos dobles. També aquí, però, caldrà fer esment de l'eventualitat de l'ús únic del castellà, com a fet transitori.

Naturalment, tot això, sense excepció per raó de l'Administració de què es tracti, sens perjudici del dret del ciutadà d'actuar, per escrit o de paraula, en l'idioma que prefereixi. M'estic referint, doncs, bàsicament, a la forma de desenvolupar les actuacions per escrit de les Administracions al·ludides, de forma que si qualsevol d'aquestes es decanta per l'ús normal del català, haurà de tenir, a més, a la disposició del ciutadà la documentació necessària, impresos, per exemple, per a comparèixer en l'altra llengua.

Fetes aquestes consideracions prèvies, podem passar a algunes consideracions de caràcter més específic.

1. *Publicació de normes*

Per definició, el problema es concreta en la mateixa Comunitat Autònoma i en les Corporacions locals del seu territori. Cal aplicar, doncs, com a base, les consideracions generals fetes abans, bandejant, però, totalment la publicació en castellà. En definitiva, el meu punt de vista és el següent:

a) La Comunitat ha de publicar les normes en la llengua pròpia i, només si aquella realitat sociolingüística ho exigeix (i crec que aquest no és el cas de Catalunya), podrà acudir als textos dobles.

b) Les Corporacions locals poden escollir entre el text únic en la llengua pròpia o el text doble.

Val a dir que, pel que fa a la publicació de les normes autonòmiques, el problema està tractat, en certa manera, pels Estatuts, que, segons el meu parer, sobreentenen que la publicació en els diaris oficials de la Comunitat es farà o només en la llengua pròpia o en totes dues llengües, en preocupar-se de regular en forma expressa només la publicació en la llengua estatal, probablement per a evitar la seva omissió. De totes maneres, existeix una notable peculiaritat: els Estatuts preveuen la publicació de les normes en castellà no en aquells diaris oficials, sinó en el B.O.E. amb la qual cosa resulta clara l'existència d'una total llibertat per a les comunitats Autònomes, a l'hora de regular la forma de publicació en el seu propi diari oficial.

D'altra banda, val a dir que, si bé els tres Estatuts contenen normes sobre la doble publicació de lleis, és a dir, en el diari de la Comunitat i en el B.O.E., la determinació de la vigència té lloc sempre a partir de la publicació en aquell diari, segons que resulta dels articles 27.5 de l'Estatut basc, 33.2 del català i 13.2 del gallec, si bé l'Estatut de Catalunya, en l'article 37.4 conté, a més, una referència a les normes, disposicions i actes emanats de l'executiu, sobre la base de la publicació en el propi diari i només l'eventual publicació al B.O.E.

Val a dir, també, que la doble publicació de referència no ha de ser necessàriament simultània, mai no posterior la del diari oficial de la Comunitat, eventualment posterior la del B.O.E., una i altra ordenades per l'organisme competent, precisament de la Comunitat.

2. *Actuacions internes de les institucions*

El criteri de llibertat d'elecció ha de ser evidentment defensat per a les sessions, reunions i d'altres actes de les institucions autonòmiques i de les Corporacions locals corresponents al territori de la Comunitat. Llibertat que es projecta en un doble sentit: d'una banda, a través de la lliure elecció de

llengua per part dels qui intervenen en llurs actuacions i, de l'altra, a través de la també lliure elecció lingüística per part de la institució, pel que fa a escrits d'ordre intern i àdhuc a la redacció de les actes de les sessions; que crec que aquí, per raons pràctiques, pot dur-se fins a les últimes conseqüències, admetent àdhuc que les actes, per exemple, es redactin només en castellà.

2. *Relacions de l'Administració amb el ciutadà*

En l'àmbit d'aquestes relacions, és evident que es produeix una novetat important, amb la decidida entrada en escena de l'administrat, el protagonisme del qual, segons el meu parer, com acabo de dir i com hem vist, és evident i, a més, determinant de les solucions.

El destinatari de l'actuació ja no és ara el ciutadà en general, diluït en el conjunt de la societat, com succeeix en la publicació de les normes, ans un ciutadà concret, amb nom i cognoms, plenament determinat. Ara bé, en aquesta zona d'actuació administrativa es poden diferenciar almenys dos camins: o bé admetre que el ciutadà, en dirigir-se a l'Administració determina la llengua en què s'ha de seguir el procediment, amb la qual cosa es manté, com a regla general, la unitat idiomàtica d'aquest, o inclinar-se per un criteri obert, que diferenciï netament la llengua del procediment «strictu sensu», que vindrà determinada per l'Administració afectada, i la possibilitat del ciutadà d'actuar-hi en l'altra llengua.

Si mirem les possibilitats d'elecció de les Administracions autònomes i locals en la forma indicada al principi (llengua pròpia o, com a solució imperfecta, text doble), jo m'inclino per la solució segona.

3. *Actuacions de Jutjats i Tribunals*

En aquest sector, les solucions no han d'ésser distintes a les previstes en el paràgraf anterior per a l'Administració perifèrica.

Certament, no resultava ser aquest el criteri del projecte de llei orgànica del Poder Judicial, publicat al B.O. de les Corts, número 129.1, de 16 d'abril de 1980. El seu article 228 començava indicant, com a regla general, que «en las actuaciones judiciales se usará el castellano, lengua oficial del Estado», per concloure indicant que «podrán formularse escritos en las restantes lenguas españolas, en las Comunidades Autónomas en que fueran oficiales, pero deberá acompañarse traducción castellana de los mismos».

Quedava clar, doncs, que el paràgraf primer preveia, com a norma bàsica, el protagonisme del castellà, pel sol fet de ser «la lengua oficial del Estado», partint de la base que aquest aspecte merament quantitatiu (és a dir, el fet que l'oficialitat del castellà abraci tot el territori estatal) justificava una situació de preeminència, de forma que la llengua estatal esdevindria pràcticament la llengua oficial única en l'àmbit de la justícia.

És cert que el segon paràgraf del precepte admetia la presència de les

restants llengües espanyoles en les Comunitats Autònomes en què fossin oficials, però amb dues limitacions que negaven clarament la seva oficialitat:

a) Aquella presència s'admetia només en els escrits, cosa que implicava que el procediment i, no cal dir-ho, les sentències i les altres decisions judicials, serien sempre redactades en castellà.

b) S'havia d'acompanyar una traducció castellana dels escrits.

La gratuïtat d'aquesta presa de posició era òbvia. Cap precepte constitucional (i evidentment tampoc els textos estatutaris) no la justificaven. Com he dit, l'article consagrava pràcticament l'oficialitat judicial única del castellà, negant la condició de llengües oficials, judicialment parlant, al basc, al català i al gallec, ja que era evident que el criteri del segon paràgraf no es podia dir que suposés la seva recepció com a oficials, vistes les limitacions exposades. El concepte d'oficialitat comporta, d'una banda, la igualtat de tracte legislatiu entre les dues llengües oficials coexistents i, de l'altra, com s'ha explicat, la indivisibilitat i l'autonomia del concepte mateix, de forma que cada llengua és oficial en tots els àmbits i per ella sola. Sobre aquesta base, que no veig com pot ser discutida, no crec necessari perdre el temps en explicacions de com l'article 228 del projecte no complia cap dels dos requisits.

Cap esquema legislatiu no abona aquell tracte discriminatori, per tal com la independència que l'article 117 de la Constitució reconeix al Poder Judicial no situa aquest poder al marge dels preceptes de cooficialitat que resultin de la pròpia Constitució. D'altra banda, aquella discriminació resultava especialment paradoxal en el si de les actuacions dels Tribunals Superiors de Justícia de les Comunitats Autònomes, anunciades a l'article 152 de la Constitució i establerts ben clarament en els Estatuts basc (article 34), català (article 19) i gallec (article 21), tots ells amb uns últims paràgrafs que, segons el meu parer, eliminen ben clarament la cassació en les matèries enumerades en els articles 14.1, 20.1 i 22.1 d'aquells Estatuts encara que aquest, ignoro amb quin fonament, no semblava ser tampoc el criteri del projecte de llei ara esmentat.

4. *Documents notarials i altres documents públics*

Sembla clar el dret d'elecció dels compareixents; al capdavant, l'elecció pels atorgadors, en les escriptures, i pels requeridors, en les actes, no ofereix dubte en el cas de documents notarials.

El problema evidentment sorgeix en el cas de discrepància entre els compareixents, si n'hi ha més d'un. Hi caben, aleshores, dues solucions: o la redacció a doble columna, prevista, per exemple, per l'article 150 del Reglament Notarial, o l'elecció pel Notari (o el federat de què es tracti), ateses també les circumstàncies del cas, que és la solució que prefereixo.

Cal advertir que, en les actes notarials de notificació i de requeriment s'haurà de distingir, d'una banda, la llengua usada en el requeriment fet al Notari

i, de l'altra, el dret de la persona notificada o requerida a elegir la llengua que estimi més adient per a la correcta expressió de la seva posició.

5. *Registres públics*

Els assentaments registrals, lògicament, s'han d'estendre en la llengua del document o de la manifestació a inscriure.

Quant a les certificacions i, en general, tota mena de trasllats dels textos dels assentaments, sembla lògic diferenciar entre certificacions i trasllats i, en aquests, els literals i els en relació. Aquests últims lògicament s'hauran d'expressar en l'idioma de la sollicitud. En els literals, cal distingir, al seu torn, entre el text de l'assentament i el text restant de la certificació o trasllat que, segons el meu parer, per aplicació dels conceptes bàsics, hauran de ser redactats respectivament en la llengua en què l'assentament transcrit està redactat i en la llengua de la sollicitud.

Tot el que he indicat, òbviament, no té res a veure amb els requisits que haurà de complir el document de què es tracti (administratiu, judicial, notarial, registral), sigui quin sigui el seu autor, si ha de tenir efectes fora del territori de la Comunitat. Si tal és el cas i la llengua de redacció del document, en tot o en part, és l'autòctona, com a regla general haurà d'ésser traduït al castellà, d'acord amb els procediments generals de traducció.

L'ensenyament

És evident que els plantejaments de la doble oficialitat no són els mateixos en els àmbits tractats fins ara i en els de l'ensenyament i els mitjans de comunicació. En l'àmbit que he qualificat d'oficial, si situem al marge els de publicació de normes i el de l'actuació interna de les Administracions, és on realment es posa de relleu aquell protagonisme abans indicat de la figura del ciutadà. Aquest protagonisme ni tan sols es planteja en les actuacions internes de les Administracions i té una incidència relativa en l'àmbit de publicació de normes, on l'individu queda diluït en el fet social general. En definitiva, a mesura que la individualitat del ciutadà va assolint relleu, s'afirma el seu protagonisme i, per tant, el seu dret d'elecció, i paral·lelament, la idea de servei, de la part de les diferents Administracions.

En l'àmbit de l'ensenyament i en el dels mitjans de comunicació, el dret del ciutadà, com a dret a rebre instrucció o informació en una o altra llengua, també existeix, però el ciutadà torna a diluir-se en el conjunt del cos social, més en l'àmbit de la comunicació, menys en el de l'ensenyament, en el qual, però, el seu interès s'ha de combinar amb el dels altres ciutadans concurrents. La conseqüència és evident: l'actitud dels poders públics ja no pot ser bàsica-

ment passiva i la seva iniciativa, per tant, passa a primer terme. És a dir, ja no n'hi ha prou amb la disponibilitat d'atendre el ciutadà en qualsevol de les dues llengües; el que ara cal és oferir-li (actitud activa, no passiva) ensenyament o informació en una i altra llengua.

En definitiva, si mirem el problema des de la posició de la llengua autòctona, a partir de la situació actual d'inferioritat ningú no podrà discutir:

- a) La necessitat que s'ensenyin les llengües i en les llengües autòctones.
- b) La necessitat que hi hagi mitjans de comunicació redactats o emesos en elles.

Cenyim-nos, però, de moment, a l'ensenyament: crec que en aquest àmbit convé d'establir una distinció fonamental i situar, d'una banda, el nivell universitari i, de l'altra, els nivells docents anteriors, partint de la base que en aquests hom haurà pogut obtenir un coneixement correcte d'ambdues llengües el qual permetrà l'inici, en l'ensenyament universitari, d'un sistema de coexistència lliure; en definitiva, la consagració a la Universitat d'un criteri de total llibertat expressiva, per a professorat i alumnes, el qual, evidentment, no exclou la possibilitat d'especialització lingüística, amb divisió de cursos, si es creu oportú.

En canvi, en els nivells previs, crec que cal estructurar el sistema segons els conceptes següents:

- a) Primerament, el reconeixement del dret d'elecció de la llengua en què hom vol rebre l'ensenyament, dret que correspon als representants legals de l'alumnat, és a dir, pares i tutors, o al propi alumnat, a partir d'una edat que haurà de fixar el legislador.

- b) Complementàriament, l'ensenyament obligatori de l'altra llengua, a fi de fer possible la facilitat de comprensió que ha de permetre el sistema de llibertat propugnat per a la Universitat.

El dret d'elecció comentat anteriorment comporta la creació suficient de centres oficials (o d'aules, car això és un problema pedagògic, no jurídic i que, per tant, no puc tractar), de forma que uns centres o unes aules utilitzin normalment una de les dues llengües i d'altres, la segona, a fi de fer possible aquella elecció per qui correspongui. Malgrat tot, s'ha d'admetre la possibilitat d'aparició, en la pràctica, d'un aspecte evidentment negatiu: l'eventualitat que aquella elecció no es pugui donar, si l'oferta existent en un lloc es limita a una de les dues llengües i, per tant, no la fa possible. Deixem ben clar, com a punt de partença, que aquest darrer cas només es pot justificar (i encara amb prou feines), si la preponderància d'una d'ambdues llengües en la zona és determinant, i això en un grau tan elevat que indueixi objectivament l'Administració competent a optar per la preferència de la majoria. Només aquesta circumstància sociolingüística tan particular pot deixar en suspens el dret d'elecció individual de la llengua en què es doni l'ensenyament, evidentment mai l'obligació d'aprendre l'altra llengua.

No cal dir que aquesta desaparició del dret d'elecció per raons com les que he exposat, les quals, per entendre'ns, es deriven de raons que podríem qualificar de pràctiques, que determinen una particular presa de decisió de l'Administració competent, només pot produir-se:

a) Si l'Administració no disposa realment dels recursos suficients per a crear la possibilitat d'opció, situació a la qual és possible d'equiparar el factor d'esforç desproporcionat.

b) Si la decisió administrativa, en definitiva, l'elecció idiomàtica, es fa a partir de criteris objectius, es a dir, d'una banda, basant-la en l'esbrinament objectiu del criteri majoritari i, d'una altra, en la preponderància neta d'aquest.

ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ

També aquí cal partir d'un criteri general de llibertat, és a dir, de lliure elecció idiomàtica per les institucions o les entitats privades que disposin dels mitjans, però no és menys cert que l'actual situació de fet demostra l'existència d'una clara desproporció en la situació real dels dos idiomes oficials, cosa gens estranya, després de tants decennis de marginació de les llengües autòctones. Això fa que aquí el problema ofereixi certes peculiaritats que cal tenir ben en compte, si es vol afavorir efectivament el procés de normalització, en el sí del qual no cal insistir en el paper determinant que es pot atribuir als mitjans de comunicació. Fins i tot, és possible que la consideració d'aquesta importància hagi influït d'alguna manera en la forma com s'han discutit i en la cautela i àdhuc el confusionisme amb què s'han redactat alguns dels preceptes relatius a la matèria, la qual examinaré tot seguit. En d'altres paraules: les circumstàncies especialíssimes que concorren en l'àmbit dels mitjans de difusió fan que calgui superar, d'una banda, l'afirmació formal de llibertat i, de l'altra, que calgui acceptar l'existència d'actuacions determinades, encaminades a accelerar la creació d'una nova situació de fet, que permeti d'arribar com més aviat millor a l'existència també real d'aquella llibertat. Quina és, amb aquest enfocament global, la situació en que ens movem?

1. *Els Estatuts*

L'Estatut basc, a l'article 19, atribueix al poder autonòmic el desenvolupament legislatiu de les normes bàsiques de l'Estat en matèria de mitjans de comunicació, però amb respecte d'allò que disposa l'article 20 de la Constitució, el qual, d'una banda, preveu que «la ley regulará la organización y control parlamentario de los medios de comunicación social que dependan del Estado o de cualquier entidad pública», i d'una altra, limita la llibertat d'expressió en el respecte als drets fonamentals, en els preceptes de les lleis que els duguin a terme i en els drets a l'honor, a la intimitat, a la pròpia imatge i a la protecció de la joventut i de la infància. Em sembla que aquest plantejament inicial pot

ésser qualificat d'ampli, de forma que hom pot donar un ample abast de la literalitat a l'apartat 3 de l'article 19 de l'Estatut esmentat, segons el qual:

«De acuerdo con lo dispuesto en el párrafo primero de este artículo, el País Vasco podrá regular, crear y mantener su propia televisión, radio y prensa, y, en general todos los medios de comunicación social para el cumplimiento de sus fines.»

L'anterior apartat 2 preveu la coordinació amb l'Estat, pel que fa a l'execució, respecte a la reglamentació específica aplicable als mitjans de titularitat estatal i, connexament, la disposició transitòria 6.ª diu:

«La coordinación en la ejecución prevista en el artículo 19.2 será de aplicación en el supuesto de que el Estado atribuya, en régimen de concesión, a la Comunidad Autónoma Vasca la utilización de algún nuevo canal de televisión de titularidad estatal que se cree específicamente para su emisión en el ámbito territorial del País Vasco, en los términos que prevea la citada concesión.»

L'Estatut de Catalunya té una normativa potser més restrictiva o, almenys, de redacció més difusa. De l'article 16 resulta la competència autonòmica en el desenvolupament legislatiu i en l'execució, sempre dins del marc de les normes estatals, quant a:

a) La radiodifusió i la televisió, però amb una cautela important: «en els termes i casos establerts en la llei que reguli l'Estatut Jurídic de la Radio i la Televisió.»

b) La premsa i, en general, tots els mitjans de comunicació, sense d'altres restriccions.

Evidentment, l'omissió de la referència en l'article 20 del text constitucional (que, com hem vist, es fa a l'Estatut basc) és innòcua. En canvi, l'apartat 3 de l'article reproduïx el dret del poder autonòmic, és a dir, la Generalitat, a regular, *crear* i mantenir la pròpia televisió, ràdio i premsa i, en general, tots els mitjans de comunicació, també amb l'addició de l'expressió «per al compliment dels seus fins», de la qual confesso que ignoro què pot significar.

Aquesta normativa es complementa amb la referència que fa l'Estatut a la presència de la Generalitat en la televisió estatal, en la disposició transitòria 8.ª És una referència més precisa que la de l'Estatut basc i es desdobla en els aspectes següents:

a) L'atribució d'un nou canal de poder autonòmic no és una senzilla eventualitat, sinó una imperativa i serà precisament el tercer canal, del qual si bé es reconeix la titularitat estatal, s'especifica que haurà de crear-se precisament per a emetre en el territori de Catalunya:

«Pel que es refereix a la televisió, l'aplicació de l'apartat 3 de l'article 16 d'aquest Estatut suposa que l'Estat atorgarà en règim de concessió a la Generalitat la utilització d'un tercer canal, de titularitat estatal, que cal crear específicament per a la seva emissió en el territori de Catalunya, en els termes que prevegi l'esmentada concessió.»

b) Mentrestant, s'articularà a través de l'organització de R.T.V. a Catalunya el règim transitori de programació específica per al territori de Catalunya, a través de la segona cadena.

A primera vista, la referència inicial d'aquella disposició a l'apartat 3 de l'article 16 de l'Estatut (que reconeix a la Generalitat el dret de *crear* la seva televisió) podria fer pensar que el tercer canal i només aquest constitueix la televisió de la Generalitat alludida en aquell article. Nogensmenys, això no ha de ser així; entenc que es tracta lògicament d'una segona possibilitat. L'article 16 utilitza uns termes (relatius a la Generalitat) com ara «podrà ... *crear*» i «la seva *pròpia* televisió», que òbviament no encaixen amb el concepte de concessió en què es mou el tercer canal, que, per definició, ni serà propi de la Generalitat, sinó de l'Estat (bé que concedit a aquella), ni creat per ella. Les normes, segons l'article 3.1 del Codi civil, «se interpretarán según el sentido propio de sus palabras, en relación con el contexto», la qual cosa fa que, si s'ha de donar sentit als dos preceptes (car, en cas contrari, en sobraria un, la qual cosa seria, des d'un punt de vista de tècnica legislativa, absurda), hàgim de concloure que es refereixen a dues situacions diferents: una de definitiva (la televisió pròpia) i una de transitòria (la televisió concedida). Pensem, a més, que el mateix precepte civil ens diu que aquella interpretació s'ha de fer «atendiendo fundamentalmente al espíritu i finalidad» de la norma que està examinant, és a dir en el nostre cas, l'Estatut d'autonomia, i és evident que la previsió feta en aquest en matèria de mitjans de comunicació, amb una definició prèvia d'ampla autonomia (execució i desenvolupament legislatiu, segons l'article 16), abonen el criteri que defenso, d'altra banda, íntimament connectat amb el de l'article 20.3 de la Constitució, ja citat.

Resta l'Estatut de Galícia, que, a l'article 34 i en la disposició transitòria 6.ª, estableix un sistema pràcticament idèntic al català.

2. *L'actuació institucional*

Ara bé, ¿quina és la valoració que tota aquesta normativa ha de merèixer en ordre al problema examinat? És evident que, en un plantejament teòric, superats els problemes interpretatius exposats (car, en cas contrari, el judici hauria de ser negatiu), els esquemes indicats, si es té en compte el punt de partida, podrien ser qualificats d'acceptables. La realitat, en canvi, vist el problema dels mitjans de comunicació des d'aquella òptica de normalització lingüística, ens ha de menar a un judici una mica matisat. La densíssima preeminència de la premsa escrita en castellà, d'una banda, fruit d'una rutina que ve de lluny i de

l'analfabetisme existent quant a les llengües autòctones; la preeminència en la ràdio del control estatal i de grups privats radicats fora del territori de les Comunitats Autònomes; l'existència d'aquell control, evidentment a uns nivells molt rígids, en l'àmbit de la televisió; i molt especialment, els criteris restrictius amb què està redactat l'Estatut Jurídic de la Ràdio i la Televisió, imposen una actitud inicial de reserva.

Al marge dels obstacles que pugui significar l'ús pel poder central dels termes en què està redactat aquest Estatut Jurídic, és evident que el criteri de llibertat lingüística indicat a l'inici que òbviament ha de ser també defensat en aquest àmbit i que, fins i tot, em sembla que ningú no discuteix, és només un aspecte del problema de fons. En d'altres paraules: per a obtenir una situació de llibertat real i no merament formal, caldrà comptar, d'una banda, amb la potenciació per part dels poders autonòmics dels esquemes de col·laboració amb els actuals mitjans estatals; però, de l'altra, caldrà arbitrar les corresponents actuacions de foment, a fi de fer possible, de primer, l'aproximació i, en acabat, l'obtenció de l'efectiva igualtat de difusió lingüística. Una postura d'inhibició, que deixés l'èxit o el fracàs de la normalització només a l'actuació pels seus propis mitjans de les iniciatives existents o espontàniament possibles, seria purament i simple un sistema de manteniment del desequilibri actual.

I aquest plantejament no està en absolut fora de les coordenades del mateix legislador constitucional, car el text bàsic de l'Estat espanyol, a l'article 2, expressament se situa en aquesta línia, quan fa referència a «la riquesa de las distintas modalidades lingüísticas de España», en relació a les quals preveu que seran «objetivo de especial respeto y protección», i m'agradaria fer èmfasi en aquest darrer aspecte de protecció.

Consideració final

Crec que és arribat el moment de posar punt final a aquestes notes, que no pretenen ser més que una aportació a la configuració d'una teoria de la doble oficialitat en el dret constitucional espanyol, a partir dels textos fonamentals, és a dir, la mateixa Constitució i els tres Estatuts en els quals es produeixen situacions de doble oficialitat.

Precisament per aquest abast teòric, fins i tot neutre, no he volgut fer cap referència a d'altres textos vigents (la llei basca) o en preparació a la data en què redacto aquest treball (la llei catalana). He fet sí una referència al projecte de llei orgànica del Poder Judicial, en base al fet que el seu plantejament extrem és un bon exemple de les reticències centralistes a l'assumpció pacífica de la doble oficialitat i, en definitiva, a la pèrdua d'uns privilegis lingüístics que, a parer meu, són incompatibles amb la Constitució i el seu ulterior desenvolupament estatutari. Aquesta deformació centralista ha dut ja el govern central a plantejar la inconstitucionalitat de la dita llei basca i, qualsevol que sigui el seu text final, el durà probablement a impugnar també davant del Tribunal Constitucional la llei que redacti en la matèria el Parlament de Catalunya.

I és que és més fàcil canviar les lleis que canviar els homes. Però això evidentment, ja és una altra història...